

УДК 339.138

Василенко Ж.А., ст. викладач (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ КОРПОРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Розглядаються питання формування транснаціональних корпорацій в Україні.

Рассматриваются вопросы формирования транснациональных корпораций в Украине.

In the article the question of forming of multinational corporations in Ukraine are reviewed.

Розвиток сучасної світової економіки характеризується поглибленням концентрації виробництва, яке проявляється збільшенням розмірів суб'єктів господарювання, утворенням транснаціональних корпорацій, поширенням процесів злиття компаній, утворенням стратегічних альянсів. Оскільки інтеграція та концентрація виробництва дають можливість об'єднувати ресурси для здійснення інноваційної та інвестиційної діяльності, то **вплив сучасних організаційних структур на розвиток національних економік є дуже значимим**. Особливо важливим для забезпечення міжнародної конкурентоспроможності України є формування суб'єктів господарювання з високим рівнем концентрації виробництва, який відповідає загальносвітовим тенденціям. За висловом академіка І. Лукінова, перешкодою для прогресивних перетворень в організаційній системі господарювання є «національно обмежені» погляди на новітні процеси концентрації, спеціалізації та інтеграції товаровиробництва, формування потужних регіональних і міжрегіональних світових ринків із загостренням на них конкурентної боротьби, з особливо високотехнологічними та наукомісткими товарами [5].

Фактором, що забезпечує формування нових форм корпоративного бізнесу, є зростання глобалізації світової економіки. На такому тлі **економічна система нашої держави досі зберігає специфічні риси перехідного періоду** як наслідок відносної закритості економіки та відсутності досвіду самостійної інтеграції до світового економічного простору. Така ситуація вимагає глибокого розуміння змін у бізнес-середовищі, адекватного реагування на вдосконалення управлінських механізмів та пошук нових шляхів інтенсифікації економічних процесів.

Помилкове трактування антимонополізму перших років реформування

економіки України призвело до деконцентрації виробництва, а також перебільшення ролі малих і середніх підприємств. Але сучасна економіка може ефективно розвиватись тільки на основі висококонцентрованих виробництв, великих корпоративних компаній при одночасному функціонуванні малих і середніх підприємств, насамперед – у сферах інновацій, торгівлі, послуг тощо. В той же час панування у світі економічно потужних корпорацій з інтегрованим у них дрібним бізнесом перетворює будь-які інші бізнесові структури на неконкурентоспроможні.

За даними ООН, у світі нараховується близько 200 тис. транснаціональних корпорацій (ТНК), яким належить більше як 250 тис. філій за кордоном. Під безпосереднім контролем таких корпорацій з різним ступенем інтеграції перебуває переважна більшість усіх виробничих активів світу та 80% нових технологій. В той же час 1% материнських транснаціональних корпорацій володіє 50% всього обсягу прямих закордонних інвестицій (загальних активів закордонних філій). В свою чергу, близько 45% закордонних філій транснаціональних корпорацій розміщено в промислово розвинених країнах, близько 41% – у країнах, що розвиваються, близько 13% – у країнах Східної Європи.

Світову економічну могутність сконцентровано в руках 100 найбільших ТНК, на які припадає 15% зарубіжних активів усіх міжнародних компаній і 22% світових продажів. Ринкова капіталізація окремих ТНК перевищує 500 млрд дол., а щорічні обсяги їх продажів становлять 150-200 млрд дол. Чистий прибуток будь-якої з найбільших ТНК є адекватним річному бюджету України, а обсяг їх товарно-грошового обороту нерідко перевищує ВВП декількох країн, разом узятих. Наприклад, річний товарно-грошовий оборот американської «General Motors» перевищує вартісні еквіваленти ВВП Норвегії та Фінляндії. У деяких державах кількість філій ТНК перевищує кількість дипломатичних посольств і представництв з країн базування доменів, а чисельність службовців і членів їх сімей, добробут яких залежить від діяльності тільки однієї ТНК, наближається до чисельності населення таких держав, як Словаччина або Македонія.

Капіталізація вітчизняних компаній є значно меншою порівняно з розмірами капіталів західних компаній в аналогічних галузях. Щоб вижити, компанії повинні постійно зростати. Захищених ніш на ринку не існує, а отже, компанії, що намагаються залишитись у своїх нішах, будуть поглинуті іншими. Оптимальним є ще більший розмір – більше, ніж минулого року, більше, ніж у конкурентів, із стратегією, націленою на ще більше зростання в майбутньому [3].

Трансформування підприємств як економічна категорія характеризує процес перетворення однієї економічної системи на іншу і супроводжується зміною одних елементів, характеристик, властивостей на інші, що в широкому розумінні узагальнює поняття «реорганізація» та «реструктуризація». В теоретичному аспекті корпорація розглядається як суб'єкт господарювання, особливий елемент економічної системи, первинна одиниця підприємницької ді-

яльності з ознаками юридичної, фінансової та організаційної самостійності.

До основних цілей трансформування підприємств належать:

- розвиток організаційних характеристик (удосконалення структури управління, формування інноваційної структури, використання інформаційних технологій);
- зниження трансакційних (операційних) витрат (розширення інноваційної діяльності, поліпшення якості продукції, вдосконалення технології та методів роботи, підвищення кваліфікації працівників);
- реалізація економічного ефекту великого виробництва (позитивний синергетичний ефект окремих підприємств у складі великих корпорацій);
- зниження кінцевих цін на продукцію (за рахунок застосування внутрішньофірмового комерційного госпрозрахунку, переваги у конкуренції, зниження податків);
- соціальний розвиток підприємства (формування єдиного статусу для всіх працівників підприємства і відносин соціального партнерства, турбота про потреби працівників, підвищення професіоналізму);
- зближення коаліційних намірів (розвиток співробітництва, створення єдиного корпоративного мікроклімату, делегування відповідальності, розвиток самомотивації та систем мотивації);
- розвиток соціального партнерства (зміцнення позитивного іміджу підприємств, створення доброзичливого соціального середовища, поліпшення екологічних умов);
- розвиток зовнішніх господарських зв'язків (розвиток зв'язків з постачальниками і споживачами, наукового партнерства, вертикальної інтеграції, ринку, регіональна експансія підприємства через інтеграцію, формування сільових структур (кластерів), диверсифікацію тощо) [7].

Окремі теоретичні питання розвитку корпоративного сектору в Україні та можливі шляхи їх практичного вирішення розглядаються в працях таких науковців, як Ю. Архангельський, О. Білорус, В. Будкін, А. Гальчинський, І. Жадан, В. Оскольський, П. Саблук.

Організаційні особливості створення та функціонування корпоративного сектору охоплюють широкий спектр інституціональних процесів. Реорганізація як економічна категорія характеризує процес перетворення, перебудови організаційної структури та системи управління підприємством з метою підвищення ефективності його функціонування за умови збереження його основних засобів і виробничого потенціалу. На сьогодні доцільність реорганізації корпорації у вигляді злиття, поглинання, об'єднання підприємств не має однозначної оцінки [4]. З однієї сторони, це позитивний результат проявів ринкової дисципліни, коли конкуренція може забезпечувати перехід однієї корпорації до іншої, яка реалізує більш ефективну стратегію ринкового розвитку. З іншої сторони, як показує світовий вітчизняний досвід, реорганізація підприємств нерідко відбувається з метою монополізації ринку. Мотивацією

трансформаційних процесів у корпоративному секторі економіки можуть стати необхідність концентрації виробництва, додаткові можливості забезпечення конкурентних переваг, використання потенціалу довгострокових ділових відносин, скорочення витрат на виробництво та реалізацію продукції, підвищення ліквідності фінансового ринку і задоволення відповідного попиту інвесторів на акції корпорацій, бажання дістати контрольний стратегічний пакет акцій підприємства тощо.

Важливим мотивом укрупнення підприємств вважається також досягнення синергетичного ефекту, який проявляється у перевищенні капіталізації об'єднаної компанії порівняно з сумою капіталізації підприємств до їхнього об'єднання, у диверсифікації бізнесу шляхом виробництва нової продукції [8]. У результаті реорганізації підприємств створюються потужні науково-виробничі комплекси, великі промислово-фінансові системи, які порівняно з окремими підприємствами мають цілий ряд переваг. До них належать зниження операційних витрат на маркетингові та торговельні операції, витрат на науково-дослідні та конструкторські роботи, транспортні витрати, забезпечення єдиної інноваційної та інвестиційної політики, що підвищує мобільність та динамічність реалізації інноваційних процесів. Великі корпоративні структури мають можливість забезпечити вищий рівень управління при відносно зменшенні витрат на нього, поліпшити маневрування фінансовими та інноваційними ресурсами, збільшити обсяги впровадження новітніх технологій в підприємствах корпоративних об'єднань, що також знижує операційні витрати.

Світовий досвід показує, що реорганізація підприємств та об'єднання їх у великі промислово-фінансові корпорації істотно скорочують трансакційні витрати і витрати на конкурентну боротьбу, а також підвищують передбачуваність динаміки цін. Цей аспект відіграє свою роль і в інтеграційних процесах в Україні, що призвело до появи цілого ряду великих корпорацій, які диверсифікували свою виробничу діяльність у рамках однієї структури. До таких структур слід віднести концерни «Норд» і «Стирол», Новокраматорський машинобудівний завод (НКМЗ), «Мотор Січ», промислово-інвестиційну корпорацію «Укрпідшипник», ВАТ «Сумське машинобудівне науково-виробниче об'єднання ім. В. Фрунзе» та ін. Такий процес в Україні розвивається і надалі. Так, останнім часом чотири профільних підприємства України об'єдналися в єдину корпорацію енергомашинобудування «Укренергомаш» з метою вивести її у світові лідери галузі.

При реструктуризації підприємств та об'єднань підприємств організаційні перетворення передбачають наступні складові елементи: удосконалення маркетингу підприємства, розвиток технологічної бази, розвиток менеджменту і кадрової політики, удосконалення кадрової політики. При цьому стійкість корпорації, що сприяє поліпшенню якісних характеристик її діяльності у ринковій економіці, забезпечується за умови відповідності ряду вимог:

- збереження цілісності корпорації (прагнення мінімізації трансакційних

- витрат, економія на виробничих втратах, переваги в галузевій конкуренції підприємств);
- внутрішня консолідація і координація бізнес-процесів на підприємстві (стратегічне планування, регулярний менеджмент, ефективне бізнес-планування);
 - функціональна мотивація підприємств (фондовий ринок, захист прав акціонерів);
 - вплив ринкових факторів на діяльність корпорацій (маркетинг, конкуренція, законодавча база про банкрутство та оцінку ризиків);
 - соціальна відповідальність підприємства (вплив соціальної репутації корпорації на її капіталізацію) [1].

Важливим напрямом реорганізації підприємств є створення кластерів промислових підприємств, які дають можливість реалізувати взаємопов'язані новітні технології більш ефективно. Трансформування підприємств у рамках кластера відбувається у процесі співробітництва відповідно до вимог спільної діяльності сітьової промислової групи регіону та оптимізує структуру взаємозалежних компаній і організацій у їх виробничій діяльності. Досвід роботи виробничих кластерів у Хмельницькому, Івано-Франківську та інших регіонах показує, що кластер є ефективним механізмом модернізації виробництва, який позитивно впливає і на вибір шляхів реорганізації підприємств.

Близькими до кластерних утворень є потужні економічні структури, що формуються у ряді регіонів і де спільна діяльність підприємств, які займаються різними видами діяльності, відбувається у рамках одного організаційного об'єднання. Це група «Норд», ЗАТ «НКМЗ», концерн «Стирол» та інші. В Україні формування потужних виробничих структур відбувалося різними шляхами – на основі укрупнення виробничих і науково-виробничих об'єднань (ВО «Топаз», НВО «Респіратор», «НКМЗ», корпорація «Родон» та інші) або створення нових виробничих систем (АТ «Оболонь», «Сармат») і великих виробничо-фінансових систем (АТ «Данко», «Укрпідшипник», концерн «Енерго» та інші) [2].

Формування в Україні корпоративних бізнес-груп (таких, як ЗАТ «Систем Капітал Менеджмент», науково-виробнича інвестиційна корпорація «Інтерпайп», українсько-американська компанія «БАЙЛ Ко ЛТД», корпорація «Індустріальний союз Донбасу», групи «Укрсиббанк», «Приватбанк», «Укрпромінвест», «Енерго» та інші) свідчить про посилення інтеграційних процесів у різних секторах національної економіки. Перспективний розвиток таких бізнес-груп, швидше за все, буде супроводжуватись посиленням тенденцій злиття та поглинання підприємств у рамках великих корпорацій, холдингів та інших структур. Такі великі корпоративні об'єднання зможуть отримати переваги на ринку за рахунок ефекту масштабу, який виражається, головним чином, у цільових перевагах і достатній диференціації продукції в межах конкретного сегмента ринку. Такі об'єднання також дістають ширші можли-

вості збільшити свою ринкову частку і здобути стратегічні конкурентні переваги в результаті впровадження технологічних інновацій.

Таким чином, підвищення концентрації виробництва в Україні та прискорення інституційних перетворень у промисловості є важливими факторами забезпечення міжнародної конкурентоспроможності національної економіки, її зростання на інноваційних засадах. **Для вирішення цих завдань необхідно забезпечити** дію таких важелів державної промислової політики, як пільги, бюджетне фінансування, довгострокові кредити, державні інвестиції, підтримка на міжнародному рівні, стимулювання утворення великомасштабних об'єднань у вигляді концернів, холдингів, фінансово-промислових груп, транснаціональних корпорацій, а також удосконалення нормативно-правової бази у цих питаннях. Тільки за допомогою реалізації системи заходів державної політики щодо підтримки прогресивних організаційних перетворень з метою підвищення концентрації виробництва та посилення інтеграційних процесів можливо прискорити формування в Україні сучасних великомасштабних суб'єктів господарювання, які будуть конкурентоспроможними на світовому ринку.

1. Булеев И. П., Богачев С. В., Мельникова М. В. Промышленные корпорации: особенности развития и принятия решений. Монография. – Донецьк, 2003. – 116 с.
2. Данько М. Реорганізація підприємств у контексті формування корпоративних структур // Економіка України. – 2007. – № 1. – С. 64-71.
3. Динз Г. К победе через слияние. Как обратит отраслевую консолидацию себе на пользу. – М. : Альпина Бизнес Букс, 2004. – С. 17.
4. Клейнер Г. Институциональные аспекты реформирования промышленных предприятий // Проблемы теории и практики управления. – 2009. – № 4. – С. 24-30.
5. Лукінов І. І. Перетворення директивної економіки в ринкову // Україна: утвердження незалежної Української держави (1991–2001). – К. : Альтернативи, 2001. – С. 217.
6. Паламарчук Г. Проблеми концентрації виробництва в Україні // Економіка України. – 2008. – № 11. – С. 38-46.
7. Радыгин А. Слияние и поглощение в корпоративном секторе (основные подходы и задачи регулирования) // Вопросы экономики. – 2002. – № 12. – С. 85-108.
8. Федорович В. О., Бунтуш Т. В. Конкурентные преимущества крупных интегрированных бизнес-структур // Экономика и управление. – 2008. – № 1. – С. 30-38.

Рецензент: к.е.н., професор Кушнір Н.Б. (НУВГП)